

กลฉ้อฉลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หรือฉ้อโกงตามประมวลกฎหมายอาญา :
ศึกษาความเหมือนและความแตกต่างในบริบทของกฎหมายไทย*

Fraud under the Civil and Commercial Code or fraud under the Penal Code:
a study of similarities and differences within the context of Thai law.

พระมหาสุธน นาลี**

Phramahasuthon nali

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาเปรียบเทียบระหว่างกลฉ้อฉลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กับฉ้อโกงตามประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งเป็นการกระทำที่เกี่ยวข้องกับการหลอกลวงในระบบกฎหมายไทย แม้ทั้งสองกรณีจะมีลักษณะร่วมกันในแง่ของการใช้กลอุบายหลอกลวงและต้องมีเจตนา แต่มีความแตกต่างที่สำคัญหลายประการ โดยกลฉ้อฉลเป็นเรื่องทางแพ่งที่มุ่งคุ้มครองความบริสุทธิ์ของการแสดงเจตนาในการทำนิติกรรม และมีผลให้นิติกรรมตกเป็นโมฆียะ ในขณะที่ฉ้อโกงเป็นความผิดทางอาญาที่มีขอบเขตกว้างกว่า มุ่งคุ้มครองกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินและลงโทษผู้กระทำความผิด โดยไม่จำเป็นต้องมีนิติกรรมเป็นพื้นฐาน นอกจากนี้ยังมีความแตกต่างในด้านกระบวนการพิจารณาและการเยียวยา โดยกลฉ้อฉลใช้กระบวนการทางแพ่งและมุ่งเน้นการเยียวยาความเสียหาย ส่วนฉ้อโกงใช้กระบวนการทางอาญาและมีบทลงโทษทางอาญา การศึกษาความเหมือนและความต่างระหว่างกลฉ้อฉลและฉ้อโกงนี้จะช่วยให้เข้าใจหลักกฎหมายทั้งสองประการได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: กลฉ้อฉล, ฉ้อโกง, กฎหมายแพ่ง, กฎหมายอาญา, นิติกรรม

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิชา กม 7101 กฎหมายแพ่งลักษณะสัญญาและลักษณะละเมิดชั้นสูง หลักสูตริศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

** พระมหาสุธน นาลี, นักศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ สาขากฎหมายอาญาและกระบวนการยุติธรรมทางอาญา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ที่อยู่: เลขที่ 148 ถนนเสรีไทย เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร 10240 E-mail: 6611911001@stu.nida.ac.th

Abstract

This article aims to compare fraud under the Civil and Commercial Code or fraud under the Penal Code under the Thai legal system. While both involve deceptive practices and require intention, there are several significant differences. Civil fraud focuses on protecting the purity of intention in juristic acts and results in voidable contracts, whereas criminal fraud has a broader scope, aims to protect property rights, and punishes offenders without requiring the existence of a juristic act. Furthermore, they differ in their procedural aspects and remedies, with civil fraud utilizing civil proceedings and focusing on damage compensation, while criminal fraud employs criminal proceedings with penal sanctions. In civil fraud, the burden of proof is based on the preponderance of evidence, whereas criminal fraud requires proof beyond reasonable doubt. Civil fraud is confined to contractual relationships, while criminal fraud encompasses a wider range of fraudulent activities. This comparative study of similarities and differences between civil and criminal fraud contributes to a better understanding of both legal principles.

Keywords: Civil Fraud, Criminal Fraud, Civil Law, Criminal Law, Juristic Act

1. บทนำ

การหลอกลวงในสังคมไทยปัจจุบัน ปรากฏเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบในวงกว้างทั้งต่อปัจเจกบุคคลและสังคมโดยรวม โดยเฉพาะแก๊ง Call Center ที่กำลังระบาดอย่างหนักในปัจจุบัน ตัวอย่าง เช่น หลอกให้โอนเงินไปร่วมลงทุนแล้วหลังจากนั้นจะหลอกว่าได้กำไรมหาศาลให้โอนค่าธรรมเนียมมาเพิ่มเพื่อถอนเงิน เป็นต้น แม้การหลอกลวงจะเป็นความผิดทั้งในทางแพ่งและอาญา แต่การจำแนกกระหว่างกลฉ้อฉลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์กับฉ้อโกงตามประมวลกฎหมายอาญายังขาดความชัดเจน โดยเฉพาะในแง่องค์ประกอบความผิดที่มีความคาบเกี่ยวกันในเรื่องเจตนาหลอกลวง

ปัญหาดังกล่าวส่งผลให้การดำเนินคดีในกรณีหลอกลวงมักเริ่มต้นด้วยกระบวนการทางอาญาก่อนแล้วจึงนำไปสู่การดำเนินคดีทางแพ่ง ก่อให้เกิดความซ้ำซ้อนในกระบวนการยุติธรรมและภาระงานที่เพิ่มขึ้นแก่ศาล อีกทั้งยังส่งผลให้ผู้เสียหายต้องรอคอยการเยียวยาเป็นระยะเวลานาน

เป้าหมายในการศึกษานี้คือการพัฒนาแนวทางในการจำแนกความแตกต่างระหว่างกลฉ้อฉลและฉ้อโกงให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น อันจะนำไปสู่การเลือกใช้มาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสม การกำหนดกระบวนการดำเนินคดีที่มีประสิทธิภาพ ตลอดจนการคุ้มครองสิทธิของผู้เสียหายได้อย่างรวดเร็วและเป็นธรรม

ดังนั้น การศึกษานี้จึงมุ่งวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างกลฉ้อฉลและฉ้อโกงในประเด็นสำคัญ ได้แก่ ความหมาย องค์ประกอบความผิด ตัวบุคคลที่เกี่ยวข้อง ความรับผิด ตลอดจนเครื่องมือทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องต่อไป

2. ความหมายของกลฉ้อฉลและฉ้อโกง

ในส่วนแรกนี้ การทำความเข้าใจความหมายของกลฉ้อฉลและฉ้อโกงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการวิเคราะห์เปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างระหว่างสองกฎหมาย ดังนี้

2.1 ความหมายของกลฉ้อฉล

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แม้จะมีได้บัญญัตินิยามของกลฉ้อฉลไว้โดยตรง แต่ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2544 ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การใช้อุบายหลอกลวงด้วยการแสดงข้อความเท็จหรือการจงใจปิดบังซ่อนเร้นข้อความจริงเพื่อให้ผู้อื่นหลงผิดจนแสดงเจตนาทำนิติกรรม การแสดงเจตนาเพราะถูกกลฉ้อฉลถือเป็นโมฆียะ” และจากการศึกษาแนวคิดทางวิชาการและคำพิพากษาศาลฎีกา สามารถประมวลความหมายของกลฉ้อฉลได้ว่า เป็นการกระทำโดยเจตนาที่จะหลอกลวงบุคคลอื่นให้สำคัญผิดในข้อเท็จจริงจนเป็นเหตุให้บุคคลนั้นแสดงเจตนาเข้าทำนิติกรรม ซึ่งหากปราศจากการหลอกลวงดังกล่าว บุคคลนั้นอาจไม่เข้าทำนิติกรรมเลยหรืออาจเข้าทำภายใต้เงื่อนไขที่แตกต่างออกไป¹ โดยผลทางกฎหมายของกลฉ้อฉลนำไปสู่การทำให้นิติกรรมตกเป็นโมฆียะ²ตามมาตรา 159³ เช่น โจทก์จดทะเบียนโอนขายที่ดินให้แก่จำเลยที่ 1 เพราะหลงเชื่อตามที่จำเลยที่ 1 หลอกลวงว่าได้โอนเงินค่าที่ดินเข้าบัญชีเงินฝากของบุตรโจทก์แล้ว เป็นเรื่องที่โจทก์

¹ ศันสน์ภรณ์ โสถิพันธุ์, *คำอธิบายนิติกรรม-สัญญา* (พิมพ์ครั้งที่ 21, สำนักพิมพ์วิญญูชน 2560) 137-138.

² ด้ายทอง ทับทิมทอง, ‘การให้ข้อความผิดไปจากความเป็นจริงในการทำสัญญา: ศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายอังกฤษ’ (2562)

³ วารสารบัณฑิตศึกษานิติศาสตร์ 455, 456.

³ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 159 วรรคแรกบัญญัติไว้ว่า การแสดงเจตนาเพราะถูกกลฉ้อฉลเป็นโมฆียะ

แสดงเจตนาทำนิติกรรมเพราะถูกจำเลยที่ 1 ใช้กลฉ้อฉล หากโจทก์ทราบความจริงว่ายังไม่มีเงินโอนเข้าบัญชี การจดทะเบียนโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินให้แก่จำเลยที่ 1 ก็คงจะมีได้กระทำขึ้น⁴

2.2 ความหมายของฉ้อโกง

ในทำนองเดียวกัน ประมวลกฎหมายอาญามีได้ให้นิยามของฉ้อโกงไว้โดยเฉพาะ แต่ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2544 ได้ให้ความหมายไว้ว่า “เป็นชื่อความผิดทางอาญฐานหลอกลวงผู้อื่นโดยทุจริต ด้วยการแสดงข้อความอันเป็นเท็จ หรือปกปิดข้อความจริงซึ่งควรบอกให้แจ้ง และการหลอกลวงนั้นทำให้ได้ไปซึ่งทรัพย์สินจากผู้ถูกหลอกลวง หรือบุคคลที่สาม หรือทำให้ผู้ถูกหลอกลวงหรือบุคคลที่สามทำ ถอน หรือทำลายเอกสารสิทธิ เรียกว่า ความผิดฐานฉ้อโกง” และฉ้อโกงนั้นยังมียุติบัญญัติไว้ในมาตรา 341⁵ ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่า ฉ้อโกงเป็นการกระทำความผิดต่อทรัพย์สินรูปแบบหนึ่งที่มีลักษณะพิเศษ กล่าวคือ เป็นการได้มาซึ่งทรัพย์สินด้วยการหลอกลวงให้ผู้อื่นหลงเชื่อ โดยการแสดงข้อความอันเป็นเท็จหรือปกปิดข้อความจริงซึ่งควรบอกให้แจ้ง จนนำไปสู่การได้ไปซึ่งทรัพย์สินหรือการทำ ถอน หรือทำลายเอกสารสิทธิของผู้อื่น⁶ เช่น จำเลยใช้อุบายไปขอซื้อโคจากผู้เสียหายโดยขอให้ผู้เสียหายนำโคไปส่งที่บ้านจำเลย แล้วจำเลยจะชำระราคาให้ ครั้นเมื่อผู้เสียหายปฏิบัติตามนั้นแล้ว จำเลยกลับบ่ายเบี่ยงว่ายังเบิกเงินที่ธนาคารไม่ได้ ให้กลับไปรับเงินใหม่ในวันรุ่งขึ้นและในคืนนั้นเองจำเลยก็พาโคหนีไป ดังนี้ เห็นได้ว่าจำเลยมีเจตนาทุจริตหลอกลวงให้ผู้เสียหายหลงเชื่อว่าจำเลยจะซื้อโคจริงมาแต่ต้น ด้วยการวางแผนเป็นขั้น ๆ และไม่มีเจตนาจะใช้ราคาโคเลย การกระทำของจำเลยครบองค์ประกอบความผิดฐานฉ้อโกงแล้ว⁷

2.3 ความเหมือนและความแตกต่างในด้านความหมาย

จากการศึกษาความหมายข้างต้น พบว่ากลฉ้อฉลและฉ้อโกงมีความเหมือนกัน คือ ทั้งสองมีพื้นฐานมาจากการหลอกลวงบุคคลอื่น โดยใช้วิธีการแสดงข้อความเท็จหรือปกปิดข้อความจริงที่ควรบอกให้แจ้ง มีเจตนาที่จะหลอกลวงให้ผู้อื่นหลงเชื่อเพื่อให้กระทำการบางอย่าง และมีความสัมพันธ์ระหว่างการหลอกลวงกับการตัดสินใจของผู้ถูกหลอกลวง กล่าวคือ หากไม่มีการหลอกลวง ผู้ถูกหลอกลวงจะไม่กระทำการดังกล่าว อย่างไรก็ตาม กลฉ้อฉลและฉ้อโกงนั้นก็มีความแตกต่างที่สำคัญ คือ กลฉ้อฉลเป็นหลักการในกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่มุ่งเน้นที่ความสมบูรณ์ของการแสดงเจตนาในนิติกรรม ผลคือทำให้นิติกรรมเป็นโมฆียะ สามารถบอกล้างได้ ส่วนฉ้อโกงเป็นความผิดทางอาญาที่มุ่งเน้นการลงโทษผู้กระทำความผิดที่ได้ทรัพย์สินไปโดยการหลอกลวง ผลคือผู้กระทำความผิดต้องรับโทษทางอาญา ดังตัวอย่างคำพิพากษาที่ยกมาแสดงให้เห็น กลฉ้อฉล (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 7394/2550) โจทก์จดทะเบียนโอนที่ดินให้จำเลยเพราะเชื่อว่าได้รับเงินค่าที่ดินแล้ว อันเป็นการแสดงให้เห็นว่า กลฉ้อฉลนั้นเน้นที่การแสดงเจตนาโอนที่ดินอันเป็นนิติกรรม ส่วนฉ้อโกง (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1554/2511) จำเลยหลอกลวงว่าจะซื้อโคแต่ไม่มีเจตนาจะชำระราคาและพาโคหนีไป อันเป็นการแสดงให้เห็นว่า ฉ้อโกงนั้นเน้นที่การได้ไปซึ่งทรัพย์สิน (โค) โดยการหลอกลวงด้วยเจตนาทุจริต

⁴ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 7394/2550

⁵ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 341 บัญญัติไว้ว่า ผู้ใดโดยทุจริต หลอกลวงผู้อื่นด้วยการแสดงข้อความอันเป็นเท็จ หรือปกปิดข้อความจริงซึ่งควรบอกให้แจ้ง และโดยการหลอกลวงดังว่านั้น ได้ไปซึ่งทรัพย์สินจากผู้ถูกหลอกลวง หรือบุคคลที่สาม หรือทำให้ผู้ถูกหลอกลวงหรือบุคคลที่สาม ทำ ถอน หรือทำลายเอกสารสิทธิ ผู้นั้นกระทำความผิดฐานฉ้อโกง ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ.

⁶ คณพล จันทหอม, คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาคความผิดเล่ม 3 (พิมพ์ครั้งที่ 8, สำนักพิมพ์วิญญูชน 2566) 259.

⁷ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1554/2511.

กรณีทั้งสองมีความเชื่อมโยงกันในแง่ของการกระทำที่เป็นการหลอกลวง แต่มีวัตถุประสงค์และผลทางกฎหมายที่แตกต่างกัน การกระทำเดียวกันอาจเข้าองค์ประกอบทั้งกลฉ้อฉลและฉ้อโกงได้พร้อมกัน

กล่าวโดยสรุป กลฉ้อฉลเป็นเรื่องของความบกพร่องในการแสดงเจตนาทำนิติกรรม ในขณะที่ฉ้อโกงเป็นเรื่องของการทำความผิดทางอาญาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้ทรัพย์สินโดยทุจริต

3. องค์ประกอบที่สำคัญของกลฉ้อฉลและฉ้อโกง

หลังจากได้รู้ถึงความหมายของกลฉ้อฉลและฉ้อโกงแล้ว ต่อไปจะได้ศึกษาถึงองค์ประกอบที่สำคัญของกลฉ้อฉลและฉ้อโกงซึ่งมีความสำคัญในการทำความเข้าใจถึงลักษณะเฉพาะและความแตกต่างของสองกฎหมายดังนี้

3.1 องค์ประกอบที่สำคัญของกลฉ้อฉล

กลฉ้อฉลมีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 3 ส่วน ดังนี้

1) การมีอยู่ของนิติกรรม

นิติกรรมในที่นี้หมายถึงนิติกรรมตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 149 ที่ให้ความหมายไว้ว่า “การใด ๆ อันทำลงโดยชอบด้วยกฎหมายและใจสมัคร มุ่งโดยตรงต่อการผูกนิติสัมพันธ์ขึ้นระหว่างบุคคล เพื่อจะก่อ เปลี่ยนแปลง โอน สงวน หรือระงับซึ่งสิทธิ” ซึ่งการที่นิติกรรมจะตกเป็นโมฆียะได้นั้นจะต้องมีนิติกรรมที่มีอยู่จริงในลักษณะที่ถูกต้องตามกฎหมายอยู่ก่อนแล้ว แต่มีเหตุที่ทำให้นิติกรรมนั้นไม่สมบูรณ์ เช่น มีการสำคัญผิดในคุณสมบัติ ถูกกลฉ้อฉล หรือถูกข่มขู่ เป็นต้น

2) การกระทำกลฉ้อฉล

การกระทำกลฉ้อฉลที่ผู้ฉ้อฉลมักจะใช้เพื่อทำให้ผู้อื่นเข้าใจผิด มี 2 ประการ คือ ประการแรก การกระทำการ คือ การกระทำที่เป็นกลฉ้อฉลอาจเกิดขึ้นได้จากการหลอกลวงในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การใช้คำพูดหรืออุบายหลอกลวง การแสดงข้อความอันเป็นเท็จ หรือการกระทำใด ๆ ที่มีเจตนาให้อีกฝ่ายหนึ่งเข้าใจผิดในสาระสำคัญ⁸ ประการที่สอง การงดเว้นกระทำการ คือ กลฉ้อฉลอาจเกิดจากการนิ่งเฉยไม่เปิดเผยข้อเท็จจริง โดยเฉพาะในนิติกรรมสองฝ่ายที่คู่กรณีฝ่ายหนึ่งจงใจนิ่งเสียไม่แจ้งข้อความจริงทั้งที่มีหน้าที่ต้องแจ้ง⁹ ดังที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 162¹⁰

3) เจตนา

นอกจากการกระทำกลฉ้อฉลนั้นแล้ว กลฉ้อฉลจะเกิดมิได้ ผู้ฉ้อฉลยังต้องมีเจตนาที่ต้องการให้มูลเหตุชักจูงใจของผู้ถูกกลฉ้อฉลถูกบิดเบือน กล่าวคือ เพราะมีการทำกลฉ้อฉลมูลเหตุชักจูงใจของผู้ถูกกลฉ้อฉลจึงเปลี่ยนไป แล้วเขาก็ได้ตัดสินใจหรือก่อเจตนาภายในไปตามที่ถูกหลอกลวงนั้น

⁸ ศนันท์กรณ โสทธิพันธุ์ (เชิงอรรถ 1) 141.

⁹ เฟิงอ้าง.

¹⁰ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 162 บัญญัติไว้ว่า ในนิติกรรมสองฝ่าย การที่คู่กรณีฝ่ายหนึ่งจงใจนิ่งเสีย ไม่แจ้งข้อความจริงหรือคุณสมบัติอันคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งมิได้รู้ การนั้นจะเป็นกลฉ้อฉล หากพิสูจน์ได้ว่าถ้ามิได้นิ่งเสียเช่นนั้น นิติกรรมนั้นก็จะมีได้กระทำขึ้น

เช่น นาย ก. โดยกลฉ้อฉลทำให้นาย ข. เชื่อว่ารูปภาพที่จะขายนั้นเป็นของปिकासโซ่ และนาย ข. ตกลงซื้อ ในความเป็นจริงแล้ว นาย ข. ต้องการซื้อรูปภาพนี้เพียงแต่เจตนาที่แท้จริงของเขามีน้ำหนัมาจากกลฉ้อฉลของนาย ก. ดังนั้น เมื่อนาย ข. พบว่ารูปภาพนั้นเป็นรูปของปिकासโซ่ปลอม กฎหมายก็ยอมรับให้นาย ข. มีอำนาจที่จะบอกล้างนิติกรรมนั้นได้¹¹

3.2 องค์ประกอบที่สำคัญของฉ้อโกง

ส่วนฉ้อโกงมีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 2 ส่วนดังนี้

1) การกระทำฉ้อโกง

การกระทำความผิดฐานฉ้อโกงนี้สามารถแบ่งการกระทำตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 341 ได้ 2 ประการ คือ

ประการที่หนึ่ง การหลอกลวง ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้ 2 ลักษณะ คือ 1. การแสดงข้อความอันเป็นเท็จ และ 2. การปกปิดข้อความจริงซึ่งควรบอกให้แจ้ง

ประการที่สอง ผลของการหลอกลวงซึ่งจะต้องก่อให้เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ การได้ไปซึ่งทรัพย์สินจากผู้ถูกหลอกลวงหรือบุคคลที่สาม หรือ การทำให้ผู้ถูกหลอกลวงหรือบุคคลที่สามทำ ถอน หรือ ทำลายเอกสารสิทธิ

2) เจตนา¹²

ผู้กระทำความผิดฐานฉ้อโกงนี้ จะต้องเจตนาธรรมดาที่เกิดจากการรู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบภายนอก และต้องประสงค์ต่อผลหรือย่อมเล็งเห็นผลของการกระทำตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรคสอง¹³ นอกเหนือจากนี้แล้ว ผู้กระทำความผิดยังต้องมีเจตนาพิเศษคือการกระทำโดยทุจริต ซึ่งหมายถึง การแสวงหาประโยชน์อันมิควรได้โดยชอบด้วยกฎหมายเพื่อตนเองหรือผู้อื่นตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 1 (1)¹⁴

เช่น นาย ก. เอาพระเครื่องที่ตนมีอยู่เอาไปขายให้นาย ข. นาย ข. เชื่อจึงรับซื้อเอาไว้ แต่แท้จริงแล้วพระเครื่องนั้นเป็นพระทำเลียนแบบขึ้นซึ่งนาย ก. ไม่รู้มาก่อน เพราะได้รับตกทอดมา ดังนั้น นาย ก. จึงไม่มีเจตนาหลอกลวงนาย ข. นอกจากนี้แล้วนาย ก. ยังต้องมีมูลเหตุจูงใจโดยทุจริตด้วย จึงจะเป็นฉ้อโกงได้¹⁵

¹¹ ศนันท์กรณ โสติพิพันธุ์ (เชิงอรรถ 1) 131-132.

¹² ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ และธรรณ บัญมี, คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาคความผิดและโทษ (พิมพ์ครั้งที่ 19, สำนักพิมพ์ วิญญูชน 2565) 374.

¹³ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรคสอง บัญญัติว่า กระทำโดยเจตนา ได้แก่โดยรู้สำนึกในการที่กระทำ และในขณะเดียวกัน ผู้กระทำประสงค์ต่อผล หรือย่อมเล็งเห็นผลของการกระทำนั้น

¹⁴ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 1 (1) บัญญัติว่า “โดยทุจริต” หมายความว่า เพื่อแสวงหาประโยชน์ที่มิควรได้โดยชอบด้วยกฎหมายสำหรับตนเองหรือผู้อื่น

¹⁵ ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ และธรรณ บัญมี (เชิงอรรถ 12) 374.

3.3 ความเหมือนและความแตกต่างในด้านองค์ประกอบที่สำคัญ

จากการศึกษาองค์ประกอบที่สำคัญข้างต้น พบว่า ทั้งกลฉ้อฉลและฉ้อโกงมีความเหมือนกัน คือ ทั้งสองกรณีมีการกระทำในลักษณะหลอกลวงที่คล้ายกัน และทั้งสองอาจเกิดได้ทั้งจากการกระทำการและการงดเว้นการกระทำ อย่างไรก็ตาม ทั้งสองนั้นก็ยังมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง คือ

กลฉ้อฉลต้องมี 1. นิติกรรมที่มีอยู่จริง 2. การกระทำกลฉ้อฉล และ 3. เจตนาที่จะให้มูลเหตุชักจูงใจของอีกฝ่ายถูกบิดเบือน ส่วนฉ้อโกง ต้องมี 1. การกระทำฉ้อโกงที่มีผลให้ได้ไปซึ่งทรัพย์สินหรือเอกสารสิทธิ และ 2. เจตนาพิเศษ

กลฉ้อฉลไม่จำเป็นต้องมีเจตนาทุจริต เพียงแต่ต้องการให้อีกฝ่ายแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดก็เพียงพอแล้ว ส่วนฉ้อโกงต้องมีเจตนาพิเศษคือการกระทำโดยทุจริต หมายถึงการแสวงหาประโยชน์อันมิควรได้โดยชอบด้วยกฎหมาย ดังตัวอย่างที่ยกขึ้นแสดง ตัวอย่างกลฉ้อฉล กรณีนาย ก. ขายรูปภาพโดยหลอกว่าเป็นของปिकासโซ่ ทำให้นาย ข. ตัดสินใจซื้อ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า นิติกรรมนี้สามารถบอกล้างได้เมื่อนาย ข. พบว่ารูปภาพเป็นของปลอม ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ว่านาย ก. มีเจตนาทุจริต เพียงแค่นาย ก. มีเจตนาให้นาย ข. เข้าใจผิดในสาระสำคัญก็เพียงพอแล้ว ตัวอย่างฉ้อโกง กรณีนาย ก. ขายพระเครื่องปลอมให้นาย ข. ตัวอย่างนี้แสดงว่า หากนาย ก. ไม่รู้ว่าพระเครื่องเป็นของปลอมและไม่มีเจตนาหลอกลวง ก็ไม่เป็นฉ้อโกง นอกจากนี้ นาย ก. ต้องมีเจตนาทุจริตอีกด้วย

ข้อสังเกตเพิ่มเติม

1. ความทับซ้อนของความผิด เนื่องจากการกระทำหนึ่งอาจเป็นทั้งกลฉ้อฉลทางแพ่งและฉ้อโกงทางอาญาได้ในเวลาเดียวกัน หากมีองค์ประกอบครบถ้วนทั้งสองกรณี
2. ภาระการพิสูจน์ เนื่องจากคดีแพ่งเรื่องกลฉ้อฉล ภาระการพิสูจน์อยู่ที่ผู้กล่าวอ้างว่าตนถูกฉ้อฉล ส่วนในคดีอาญาเรื่องฉ้อโกง ภาระการพิสูจน์อยู่ที่โจทก์ต้องพิสูจน์ให้สันตษายว่าจำเลยกระทำผิดจริง
3. ความเคร่งครัดในการพิจารณา เนื่องจากการพิจารณาความผิดฐานฉ้อโกงมีความเคร่งครัดมากกว่า เพราะมีผลเป็นความผิดอาญา ส่วนกลฉ้อฉลเป็นเรื่องแพ่งที่มุ่งเน้นการเยียวยาความเสียหายมากกว่าการลงโทษ

สรุป แม้ว่ากลฉ้อฉลและฉ้อโกงจะมีลักษณะของการหลอกลวงที่คล้ายคลึงกัน แต่ก็มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญในด้านองค์ประกอบความผิด และเจตนาพิเศษ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างในวัตถุประสงค์และขอบเขตการคุ้มครองของกฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญา

4. ตัวบุคคลที่เกี่ยวข้องของกลฉ้อฉลและฉ้อโกง

หลังจากที่รู้ถึงความหมายและองค์ประกอบที่สำคัญแล้ว ต่อไปจะได้ศึกษาถึงตัวบุคคลที่เกี่ยวข้องของกฎหมายทั้งสอง ดังนี้

4.1 ตัวบุคคลที่เกี่ยวข้องของกลฉ้อฉล

กลฉ้อฉลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แบ่งผู้กระทำกลฉ้อฉลออกเป็น 3 รูปแบบ ดังนี้

1) กลฉ้อฉลทำโดยคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เป็นกรณีที่คู่กรณีฝ่ายหนึ่งแห่งนิติกรรมเป็นผู้กระทำ กลฉ้อฉลเอง ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 159 วรรคสอง ซึ่งเป็นกรณีพื้นฐานที่พบได้บ่อยที่สุด¹⁶

2) กลฉ้อฉลทำโดยบุคคลภายนอก เป็นกรณีที่บุคคลภายนอกซึ่งมิใช่คู่กรณีแห่งนิติกรรม เป็นผู้กระทำกลฉ้อฉล โดยมาตรา 159 กำหนดว่าจะทำให้นิติกรรมเป็นโมฆียะต่อเมื่อคู่กรณีฝ่ายที่ได้รับ ประโยชน์รู้หรือควรจะรู้ถึงกลฉ้อฉลนั้น เช่น นาย ก. กับนาย ข. เป็นเพื่อนกัน นาย ก. รู้ว่านาย ข. อยากขาย รถยนต์อันเก่าเนื่องจากเครื่องยนต์ไม่ดี ต่อมา นาย ก. รู้ว่า นาย ค. อยากได้รถยนต์สภาพดี นาย ก. จึงหลอก นาย ค. ว่ารถยนต์ของนาย ข. เป็นรถยนต์สภาพดี จนนาย ค. หลงเชื่อและทำการซื้อรถยนต์จากนาย ข. ดังนั้น ถ้านาย ข. ผู้เป็นคู่กรณีอีกฝ่ายที่จะได้รับประโยชน์จากกลฉ้อฉลนั้นได้รู้หรือควรจะรู้ได้ถึงกลฉ้อฉลของนาย ก. ที่กระทำต่อนาย ค. และการรู้หรือควรจะรู้นั้นเกิดก่อนหรือในขณะที่ทำนิติกรรม นิติกรรมนั้นก็ย่อมสมบูรณ์ แต่ถ้าไม่รู้หรือควรจะรู้ก่อนหรือในขณะที่ทำนิติกรรม หรือรู้ภายหลัง นิติกรรมนั้นก็สมบูรณ์ไปแล้ว¹⁷

3) กลฉ้อฉลทำโดยคู่กรณีทั้งสองฝ่าย เป็นกรณีที่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายต่างกระทำกลฉ้อฉลต่อกัน ซึ่งตามมาตรา 163 กำหนดห้ามมิให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกล่าวอ้างกลฉ้อฉลของอีกฝ่ายเพื่อบอกล้างนิติกรรมหรือ เรียกค่าสินไหมทดแทน เช่น นาย ก. นำแหวนพลอยปลอมมาหลอกนาย ข. นาย ข. หลงเชื่อว่าเป็นแหวน พลอยจริง ตนจึงได้นำแหวนปลอมออกมาแลกกับนาย ก. ซึ่งนาย ก. ก็หลงเชื่อว่าเป็นแหวนพลอยจริง เช่นนี้ นาย ก. และนาย ข. จึงถือว่าทำนิติกรรมแลกเปลี่ยนแหวนโดยกลฉ้อฉลซึ่งกันและกัน¹⁸

4.2 ตัวบุคคลที่เกี่ยวข้องของฉ้อโกง

ส่วนในความผิดฐานฉ้อโกง มีตัวบุคคลที่เกี่ยวข้องดังนี้

1) ผู้กระทำความผิด

ความผิดฐานฉ้อโกงใช้คำว่า “ผู้ใด” ซึ่งมีความหมายกว้าง ครอบคลุมบุคคลทุกประเภทไม่จำกัด เว้นแต่กฎหมายจะบัญญัติเฉพาะเจาะจงไว้เป็นอย่างอื่น

2) ผู้ถูกกระทำ

กฎหมายใช้คำว่า “ผู้อื่น” ซึ่งหมายถึงผู้ถูกหลอกลวง โดยอาจเป็นได้ทั้งบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคล ก็ได้ ทั้งนี้ ผู้ถูกหลอกลวงจะต้องเป็นผู้ที่ถูกหลอกลวงโดยตรงและเป็นผู้ที่มอบทรัพย์สินให้แก่ผู้กระทำความผิด¹⁹ เช่น ตัวอย่างตามคำพิพากษาฎีกาที่ 6969/2555 จำเลยหลอกลวงโจทก์ร่วมที่ 1 เท่านั้น โดยไม่ได้หลอกลวงโจทก์ ร่วมที่ 2 โดยตรง และไม่มีเจตนาที่จะได้ทรัพย์สินจากโจทก์ร่วมที่ 2 กรณีที่โจทก์ร่วมที่ 2 เพียงรับฟังเรื่องราว จากโจทก์ร่วมที่ 1 แล้วหลงเชื่อว่าเป็นความจริงและต้องการร่วมลงทุน จึงโอนเงินเข้าบัญชีของโจทก์ร่วมที่ 1 เพื่อส่งต่อให้จำเลย ผลคำพิพากษาจึงมีว่า การกระทำนี้ไม่ได้เกิดจากการกระทำความผิดทางอาญาของจำเลย ต่อโจทก์ร่วมที่ 2 โดยตรง โจทก์ร่วมที่ 2 จึงไม่ใช่ผู้เสียหายในคดีนี้

4.3 ความเหมือนและความแตกต่างในด้านตัวบุคคลที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาตัวบุคคลที่เกี่ยวข้องข้างต้น พบว่า ทั้งกลฉ้อฉลและฉ้อโกงทั้งสองนั้นมีความเหมือนกัน คือ ตัวผู้กระทำจะต้องมีการหลอกลวงหรือแสดงข้อความอันเป็นเท็จโดยมีเจตนาให้อีกฝ่ายหลงเชื่อและกระทำการ

¹⁶ ศนันท์กรณ โสติพิพันธุ์ (เชิงอรรถ 1) 142.

¹⁷ เพิ่งอ้าง.

¹⁸ เพิ่งอ้าง 143.

¹⁹ คณพล จันทน์หอม (เชิงอรรถ 6) 274.

อย่างใดอย่างหนึ่ง ในส่วนตัวผู้ถูกระงับก็ต้องหลงเชื่อในข้อความเท็จหรือการหลอกลวงนั้นจนนำไปสู่การกระทำที่使自己ตนเองเสียประโยชน์ อย่างไรก็ตาม ทั้งสองกรณีนั้นก็ยังมีความแตกต่างกัน คือ

กลั่นแกล้งละเมิดบุคคลที่เกี่ยวข้องได้ 3 รูปแบบ คือ 1. คู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง 2. บุคคลภายนอก 3. คู่กรณีทั้งสองฝ่าย โดยเน้นความสัมพันธ์กับนิติกรรม ส่วนฉ้อโกงใช้คำว่า “ผู้ใด” และ “ผู้อื่น” ซึ่งมีความหมายกว้างกว่า ไม่จำเป็นต้องมีนิติสัมพันธ์มาก่อน แต่ผู้ถูกละเมิดต้องเป็นผู้ที่ถูกหลอกลวงโดยตรงและเป็นผู้มอบทรัพย์สินให้แก่ผู้กระทำความผิด ดังนั้น ในกรณีที่จำเลยซึ่งเป็นบุคคลภายนอกไปหลอกลวงโจทก์ เพื่อให้โจทก์หลงเชื่อและกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งแก่จำเลยอีกฝ่ายหนึ่ง บุคคลภายนอกก็มีความผิดฐานฉ้อโกง แม้จะไม่ปรากฏว่าจำเลยซึ่งเป็นบุคคลภายนอกนั้นได้รับประโยชน์เป็นทรัพย์สิน แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากคำว่า “โดยทุจริต” หมายความว่า เพื่อแสวงหาประโยชน์ที่มิควรได้โดยชอบด้วยกฎหมายสำหรับตนเองและผู้อื่น²⁰ ส่วนจำเลยอีกฝ่ายหนึ่งอาจจะไม่มีความผิดก็ได้เนื่องจากไม่ใช่ผู้ถูกละเมิดโดยตรง และไม่ใช่ผู้ร่วมกระทำความผิดหรือผู้ใช้ หรือผู้สนับสนุน

ในส่วนกรณีที่เป็นกรกระทำของทั้งสองฝ่าย กลั่นแกล้งมีบทบัญญัติเฉพาะในมาตรา 163 สำหรับกรณีที่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายต่างกระทำกลั่นแกล้งต่อกัน ซึ่งห้ามมิให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกล่าวอ้างกลั่นแกล้งของอีกฝ่าย ส่วนฉ้อโกงไม่มีบัญญัติเฉพาะสำหรับกรณีที่ทั้งสองฝ่ายหลอกลวงกัน แต่จะพิจารณาความผิดแยกจากกัน

5. ความรับผิดชอบของกลั่นแกล้งและฉ้อโกง

หลังจากศึกษาถึงตัวบุคคลที่เกี่ยวข้องแล้ว ต่อไปจะได้ศึกษาถึงความรับผิดชอบของกลั่นแกล้งและฉ้อโกงตามกฎหมายทั้งสอง ดังนี้

5.1 ความรับผิดชอบของกลั่นแกล้ง

ความรับผิดชอบของบุคคลผู้กระทำกลั่นแกล้งแยกออกได้เป็น 3 กรณี

1) นิติกรรมที่กระทำขึ้นเพราะถูกกลั่นแกล้งอาจถูกบอกล้างเนื่องจากผลของนิติกรรมที่เป็นโมฆียะตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 175 (3)²¹ ซึ่งผลของการบอกล้าง คือทำให้นิติกรรมเป็นโมฆียะย้อนหลังไปถึงเวลาแรกที่ได้มีการทำนิติกรรม และกฎหมายได้กำหนดให้คู่กรณีกลับคืนสู่ฐานะเดิมถ้าพ้นวิสัยที่จะให้กลับคืนสู่ฐานะเดิม ก็ต้องชดเชยค่าเสียหายแทนการกลับคืนสู่ฐานะเดิม²²ตามมาตรา 176 วรรคหนึ่ง²³ ซึ่งกรณีที่จะเป็นโมฆียกรรมดังกล่าวได้ จะต้องเป็นกลั่นแกล้งที่ถึงขนาดหรือด้วยการนิ่งต่อคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งถ้าไม่มีกลั่นแกล้งเช่นนั้น นิติกรรมก็คงไม่ได้ทำขึ้น²⁴ หรือในกรณีที่ถูกละเมิดบุคคลภายนอกทำกลั่นแกล้งเมื่อคู่กรณีฝ่ายที่ได้ประโยชน์รู้หรือควรที่จะรู้ว่ามีกลั่นแกล้งนั้น²⁵

²⁰ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 863/2513.

²¹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 175 (3) บัญญัติว่า โมฆียกรรมนั้น บุคคลต่อไปนี้จะบอกล้างเสียก็ได้

(3) บุคคลผู้แสดงเจตนาเพราะสำคัญผิด หรือถูกกลั่นแกล้ง หรือถูกข่มขู่

²² นวรัตน์ ตรีกุลพรายงาม, ‘ปัญหาผลของโมฆียกรรม’ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2561)

²³ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 176 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า โมฆียกรรมเมื่อบอกล้างแล้ว ให้ถือว่าเป็นโมฆะมาแต่เริ่มแรก และให้ผู้เป็นคู่กรณีกลับคืนสู่ฐานะเดิม ถ้าเป็นการพ้นวิสัยจะให้กลับคืนเช่นนั้นได้ ก็ให้ได้รับค่าเสียหายชดเชยทดแทน

²⁴ ศำนนท์ภรณ์ โสติพิพันธุ์ (เชิงอรรถ 1) 143.

²⁵ เพ็งอ้าง.

2) นิติกรรมที่กระทำให้ขึ้นอาจมีผลสมบูรณ์ไม่เป็นโมฆียะ แต่อาจถูกเรียกเอาค่าเสียหายทดแทน เพื่อความเสียหายที่เกิดจากกลฉ้อฉลนั้น ซึ่งกรณีนี้จะมีได้เฉพาะในกรณีที่อีกฝ่ายหนึ่งมีเจตนาที่จะเข้าทำนิติกรรมอยู่แล้วด้วยความสมัครใจ แต่เพราะมีการใช้กลฉ้อฉลจึงทำให้คู่กรณีฝ่ายนั้นยอมรับข้อกำหนดหรือข้อตกลงตามนิติกรรมอันหนักยิ่งกว่าที่ควรจะเป็นตามมาตรา 161²⁶

3) คู่กรณีทั้งสองฝ่ายอาจใช้สิทธิในการบอกล้างโมฆียกรรมหรือเรียกค่าเสียหายจากอีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้ เนื่องจากคู่กรณีทั้งสองฝ่ายต่างได้กระทำโดยใช้กลฉ้อฉลด้วยกันทั้งนั้นไม่ว่าจะเป็นกลฉ้อฉลถึงขนาดหรือกลฉ้อฉลเพื่อเหตุก็ตาม ต้องถือว่าไม่สุจริตทั้งคู่ กฎหมายจึงไม่คุ้มครอง ทั้งปิดปากผู้ไม่สุจริตมิให้แสวงหาประโยชน์จากการกระทำที่ไม่สุจริตของตนนั้น²⁷ตามมาตรา 163

5.2 ความรับผิดชอบของฉ้อโกง

ในประมวลกฎหมายอาญา ได้กำหนดกำหนดโทษไว้สำหรับผู้กระทำความผิดฐานฉ้อโกงไว้ดังนี้

1) สำหรับผู้หลอกลวงเพื่อให้คนอื่นทำ ถอน หรือทำลายเอกสารสิทธิ มีโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับตามมาตรา 341

2) สำหรับผู้ฉ้อโกงโดยการแสดงตนเป็นคนอื่นหรือโดยอาศัยความเบาปัญญาของผู้ถูกหลอกที่เป็นเด็กหรือผู้มีจิตอ่อนแอ มีโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับตามมาตรา 342

3) สำหรับผู้ฉ้อโกงประชาชนด้วยการหลอกประชาชนทั่วไป โดยแสดงข้อความเท็จหรือปกปิดความจริงเพื่อเอาทรัพย์สินของคนอื่นหรือให้คนอื่นทำ ถอน ทำลายเอกสารสิทธิ มีโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับตามมาตรา 341 กับมาตรา 343 วรรคหนึ่ง

4) สำหรับผู้ฉ้อโกงประชาชนโดยการแสดงเป็นคนอื่น หรือโดยอาศัยความเบาปัญญาของผู้ถูกหลอกที่เป็นเด็กหรือผู้มีจิตอ่อนแอ มีโทษจำคุกตั้งแต่หกเดือนถึงเจ็ดปี และปรับตั้งแต่หนึ่งหมื่นบาทถึงหนึ่งแสนสี่หมื่นบาทตามมาตรา 342 กับมาตรา 343 วรรคสอง

5) สำหรับผู้ฉ้อโกงแรงงาน คือหลอกลวงตั้งแต่สิบคนขึ้นไปให้ทำงานให้โดยไม่จ่ายค่าจ้าง หรือจ่ายต่ำกว่าที่ตกลงกันไว้ มีโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับตามมาตรา 344

6) สำหรับผู้ฉ้อโกงบริการ คือสั่งซื้อหรือบริโภคอาหารหรือเครื่องดื่มในร้านค้าหรือโรงแรม หรือเข้าอยู่ในโรงแรม โดยรู้ว่าตนจ่ายไม่ได้ มีโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินห้าพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับตามมาตรา 345

7) สำหรับผู้ฉ้อโกงให้จำหน่ายทรัพย์สินโดยเสียเปรียบ ชักจูงให้คนที่มีจิตอ่อนแอหรือเด็กเบาปัญญาและไม่สามารถเข้าใจตามทันตน ขายทรัพย์สินโดยเสียเปรียบ เพื่อเอาทรัพย์สินนั้นมาเป็นของตนหรือคนอื่น เช่น การหลอกขายของแล้วส่งของไม่ตรงปกให้ลูกค้า การหลอกคนที่รู้ไม่ทันตนเองขายทรัพย์สินในราคาที่ต่ำเพื่อเอาไปขายต่อในราคาที่สูงเป็นต้น มีโทษจำคุกไม่เกินสองปี หรือปรับไม่เกินสี่หมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับตามมาตรา 346

²⁶ วีระพงษ์ บึงไกร, คำอธิบายกฎหมายแพ่งว่าด้วยนิติกรรมและสัญญา (โครงการทุนสนับสนุนการจัดทำตำราและหนังสือสำนักงานส่งเสริมและพัฒนาวิชาการ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง 2562) 68.

²⁷ เฟื่องอ้าง 69.

8) สำหรับผู้ฉ้อโกงวินาศภัย แก่งให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพย์สินที่เอาประกัน เพื่อให้ตนเองหรือคนอื่นได้ประโยชน์จากประกันวินาศภัย มีโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

9) ความผิดฐานฉ้อโกงเป็นความผิดอันยอมความได้ แต่ถ้าเป็นฉ้อโกงประชาชนเป็นความผิดอันยอมความไม่ได้

5.3 ความเหมือนและความแตกต่างในด้านความรับผิดชอบ

จากการศึกษาความรับผิดชอบดังกล่าว ทำให้เห็นว่า ทั้งกลฉ้อฉลและฉ้อโกงมีความเหมือนกันดังที่กล่าวไว้ก่อนหน้านี้แล้ว อย่างไรก็ตาม ทั้งสองอย่างนั้นก็มีความแตกต่างกันในด้านความรับผิดชอบ คือ กลฉ้อฉลนำไปสู่ความรับผิดชอบในการบอกกล่าวนิติกรรม (กลับสู่ฐานะเดิม) หรือเรียกค่าเสียหาย แต่ไม่มีโทษทางอาญา ส่วนฉ้อโกงมีโทษทางอาญาที่ชัดเจน ทั้งจำคุกและปรับ ซึ่งบทลงโทษแตกต่างกันตามลักษณะความร้ายแรงของการกระทำ

6. เครื่องมือทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกลฉ้อฉลและฉ้อโกง

ต่อจากความรับผิดชอบแล้ว หลังจากนั้น เราจะได้ศึกษาถึงเครื่องมือทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกลฉ้อฉลและฉ้อโกงกันต่อ ดังนี้

6.1 เครื่องมือทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกลฉ้อฉล

เพื่อจะคุ้มครองผู้ถูกกลฉ้อฉล ได้กำหนดเครื่องมือทางกฎหมายไว้ดังนี้

1) สิทธิในการบอกกล่าวนิติกรรม ซึ่งเป็นสิทธิเฉพาะตัวของผู้แสดงเจตนาที่ถูกกลฉ้อฉล และต้องใช้สิทธิภายในระยะเวลาหนึ่งปีนับแต่เวลาที่อาจให้สัตยาบันได้ หรือ เมื่อพ้นเวลาสิบปี นับแต่ได้ทำนิติกรรมอันเป็นโมฆียะตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 181²⁸

2) สิทธิในการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทน สำหรับนิติกรรมที่ยังคงสมบูรณ์แต่มีการใช้กลฉ้อฉล ทำให้ต้องยอมรับข้อกำหนดที่หนักขึ้น กรณีเช่นนี้ คู่กรณีจะบอกกล่าวการนั้นไม่ได้ แต่สามารถเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายอันเกิดจากกลฉ้อฉลนั้นได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 161 ซึ่งผู้เสียหายสามารถเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนได้ภายในสิบปีเนื่องจากมาตรา 161 มิได้บัญญัติเรื่องอายุความไว้ จึงต้องถือหลักทั่วไปตามมาตรา 193/30²⁹

6.2 เครื่องมือทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับฉ้อโกง

สำหรับกฎหมายอาญาแล้ว เพื่อที่จะข่มขู่ยับยั้งให้บุคคลไม่กระทำความผิด จึงได้กำหนดเครื่องมือทางกฎหมายดังนี้

²⁸ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 181 บัญญัติว่า “โมฆียะกรรมนั้นจะบอกกล่าวมิได้เมื่อพ้นเวลาหนึ่งปีนับแต่เวลาที่อาจให้สัตยาบันได้ หรือเมื่อพ้นเวลาสิบปีนับแต่ได้ทำนิติกรรมอันเป็นโมฆียะนั้น”

²⁹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 193/30 บัญญัติว่า “อายุความนั้น ถ้าประมวลกฎหมายนี้หรือกฎหมายอื่นมิได้บัญญัติไว้โดยเฉพาะ ให้มีกำหนดสิบปี”.

1) สิทธิในการร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนเพื่อดำเนินคดีอาญากับผู้กระทำความผิด กรณีข้อเท็จจริงสามารถร้องทุกข์ภายในสามเดือนนับแต่รู้เรื่องและรู้ตัวผู้กระทำความผิด ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 96³⁰

2) สิทธิในการเรียกทรัพย์สินหรือราคาที่เขาสูญเสียไปเนื่องจากการกระทำความผิดคืบ ในการฟ้องคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43³¹

3) มาตรการพิเศษ ในกรณีข้อเท็จจริงประชาชน สามารถใช้มาตรการตามพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงินได้

6.3 ความเหมือนและความแตกต่างในด้านเครื่องมือทางกฎหมาย

จากการศึกษาเครื่องมือทางกฎหมายแล้ว พบว่า ทั้งกลฉ้อฉลและข้อเท็จจริงมีความเหมือนกัน คือ ทั้งสองกรณีมีเป้าหมายในการคุ้มครองบุคคลจากการถูกหลอกลวง ผู้เสียหายในทั้งสองกรณีมีสิทธิเรียกร้องทรัพย์สินหรือค่าเสียหายที่สูญเสียไป และมีกำหนดอายุความในการใช้สิทธิเรียกร้องเหมือนกัน อย่างไรก็ตาม ทั้งสองกรณีก็มีความแตกต่างกันอยู่บ้าง คือ

กลฉ้อฉล มีระยะเวลาใช้สิทธิบอกกล่าวได้ภายในหนึ่งปี นับแต่เวลาที่อาจให้สัตยาบันได้ ส่วนค่าสินไหมทดแทนมีสิทธิเรียกได้ภายในสิบปี ซึ่งผลของการใช้สิทธิ จะทำให้นิติกรรมเป็นโมฆียะหรือได้รับการชดเชยค่าสินไหมทดแทน แต่ในขณะข้อเท็จจริงต้องร้องทุกข์ภายในสามเดือนนับแต่รู้เรื่องและรู้ตัวผู้กระทำความผิด ซึ่งผลของการใช้สิทธิ ผู้กระทำความผิดต้องรับโทษทางอาญา

7. บทสรุป

จากการศึกษาเรื่องกลฉ้อฉลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หรือข้อเท็จจริงตามประมวลกฎหมายอาญา : ศึกษาความเหมือนและความแตกต่างในบริบทของกฎหมายไทย พบว่าทั้งกลฉ้อฉลและข้อเท็จจริงมีองค์ประกอบพื้นฐานที่คล้ายกัน คือมีการหลอกลวงที่ผู้กระทำมีเจตนาให้ผู้อื่นหลงเชื่อและก่อให้เกิดความเสียหายก็จริง ถึงกระนั้นก็ยังมีความแตกต่างกันสำคัญที่สุดระหว่างกลฉ้อฉลและข้อเท็จจริง คือ

1. กลฉ้อฉลเป็นเรื่องทางแพ่ง ส่วนข้อเท็จจริงเป็นความผิดทางอาญา
2. กลฉ้อฉลต้องมิตินิติกรรมเป็นพื้นฐานเสมอ ส่วนข้อเท็จจริงไม่จำเป็นต้องมิตินิติกรรม
3. กลฉ้อฉลไม่จำเป็นต้องมีเจตนาทุจริต ส่วนข้อเท็จจริงต้องมีเจตนาพิเศษคือ “โดยทุจริต”
4. กลฉ้อฉลทำให้นิติกรรมเป็นโมฆียะหรือได้รับค่าเสียหาย ส่วนข้อเท็จจริงมีโทษทางอาญา
5. กลฉ้อฉลมีอายุความ 1 ปี หรือ 10 ปี ขึ้นอยู่กับกรณี ส่วนข้อเท็จจริงมีอายุความในการร้องทุกข์ 3

เดือน

³⁰ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 96 บัญญัติว่า “ภายใต้บังคับมาตรา 95 ในกรณีความผิดอันยอมความได้ ถ้าผู้เสียหายมิได้ร้องทุกข์ภายในสามเดือน นับแต่วันที่มีรู้เรื่องความผิดและรู้ตัวผู้กระทำความผิด เป็นอันขาดอายุความ”.

³¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 บัญญัติว่า “คดีลักทรัพย์ ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ โจรสลัด ฆาตกรรม ข้อเท็จจริง ยักยอกหรือรับของโจร ถ้าผู้เสียหายมีสิทธิที่จะเรียกร้องทรัพย์สินหรือราคาที่เขาสูญเสียไปเนื่องจากการกระทำความผิดคืบ เมื่อพนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีอาญา ก็ให้เรียกทรัพย์สินหรือราคาแทนผู้เสียหายด้วย”.

ดังนั้น แม้ว่าทั้งสองกรณีจะมีลักษณะร่วมกันในแง่ของการหลอกลวง แต่มีความแตกต่างสำคัญในด้านวัตถุประสงค์ ขอบเขตการบังคับใช้ ผลทางกฎหมาย และกระบวนการพิจารณา ซึ่งสะท้อนถึงความแตกต่างระหว่างระบบกฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญา